

GEOGRAAFIA RIIGIEKSAMI JUHEND 2009

EESMÄRGID

- hinnata riiklikus õppekavas määratud õpitulemuste saavutatust geograafias;
- saada ülevaade õppimise ja õpetamise tulemuslikkusest koolis;
- suunata eksami sisu ja vormi kaudu õppeprotsessi;
- võimaldada koolil ennast objektiivsemalt hinnata ning teistega võrrelda;
- võimaldada õpilastel saada objektiivsem pilt oma õpitulemustest;
- tagada gümnaasiumilõpetajate eksamihinnete võrreldavus;
- ühitada gümnaasiumi lõpueksamid kutseõppeasutuse, rakenduskõrgkooli ja ülikooli sisseastumiseksamitega.

EKSAMI KORRALDUS:

Geograafia riigieksam toimub **2. juunil 2009. a.** Lisaeksam neile, kes mõjuvatel põhjustel 2. juunil eksamit sooritada ei saa, toimub 9. juunil.

Eksamitöö kirjutamiseks on **aega 180 minutit**.

Eksamitöö on A4 formaadis ja köidetud vihikuks.

Eksamil vajalikud vahendid: sinine või must pastapliiats/sulepea. Korrektori kasutamine on keelatud, samuti vastuste kirjutamine hariliku pliiaatsiga. Juhul, kui õpilane soovib töös teha parandusi, tuleb selgelt kriipsu peale tõmmata sellele sõnale või lõigule, mille hindamist ta ei soovi. Hindamiskomisjon ei loe ega hinda mustandipaberile kirjutatud.

Mustandipaber on koos eksamitööga ja seetõttu lisapaberit kasutada ei ole lubatud.

Eksamil ei ole atlaste ega muude lisamaterjalide kasutamine lubatud.

EKSAMI VORM JA TASE

Geograafia riigieksam on kirjalik. Eksamitöö on ühes variandis. Iga küsimuse juurde on märgitud selle eest saadav maksimumpunktide arv. Lisapunkte riigieksamil ei anta ka siis mitte, kui õpilane vastab nõutust märksa rohkem. Küsimused ja ülesanded hõlmavad järgmisi tasandeid:

I Teadmine (mõisted, faktid, seaduspärasuste teadmine).

II Mõistmine/arusaamine (kirjeldamine, interpreteerimine, seletamine, ümbersõnastamine).

III Teadmiste rakendamine (kasutamine uues situatsioonis, prognoosimine).

IV Analüüs ja süntees (seoste näitamine, faktide ja seaduspärasuste ühendamise, eristamine, rühmitamine, võrdlemine, hüpoteeside esitamine).

V Hinnangu andmine (otsuste tegemine, järeldamine).

Eksamitöö koostamisel lähtutakse põhimõttest, et ca 50% saadavatest punktidest peegeldavad teadmiste ja mõistmise tasandil omandatud ja ca 50% punktidest teadmiste rakendamise, analüüsi, sünteesi ning otsuste tegemise tasandil omandatud.

TEMAATIKA:

Eksamitöö koostamise aluseks on “Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava”. Eksamitöö ülesanded lähtuvad geograafia ainekavas toodud nõuetest õpitulemustele gümnaasiumiastmes. Riigieksami ülesanded koostatakse kõikide antud ainet õppivate õpilaste jaoks ühise õppesisu (kohustuslike kursuste) põhjal. Vastavalt ainekava kursustele jaotuvad ülesanded eksamitöös järgmiselt, 1/3 võimalikest saadavatest punktidest kajastab üldmaateaduses omandatud ja 2/3 maailma ühiskonnageograafias omandatud.

Ainekava teemad on kaetud järgmistes proportsioonides:

1. Kaardiõpetus	10-15%
2. Litosfäär	5-8%
3. Pedosfäär	5-8%
4. Atmosfäär	5-8%
5. Hüdrosfäär	5-8%
6. Maa kui süsteem. Keskkonna ja inimtegevuse vastasmõjud	7-12%
7. Ühiskonna areng ja globaliseerumine	5-8%
8. Rahvastik ja asustus	8-12%
9. Põllumajandus, kalandus ja toiduainetetööstus	5-8%
10. Metsamajandus	2-5%
11. Energiamajandus	5-8%
12. Tööstus ja teenindus	5-10%
13. Majandus (üld)	4-10%

ÕPILASED PEAVAD EKSAMIL TEADMA JA OSKAMA JÄRGMIST:

1. kasutab kaarte, tabeleid, graafikuid, diagramme, jooniseid, pilte ja tekste informatsiooni leidmiseks, seoste analüüsiks, üldistuste ja järelduste tegemiseks, olukordade hindamiseks, otsuste langetamiseks, prognooside ja hüpoteeside esitamiseks;

ÜLDMAATEADUS LITOSFÄÄR

2. iseloomustab joonise abil Maa siseehitust ning võrdleb mandrilist ja ookeanilist maakoort;
3. võrdleb geoloogilisi protsesse (vulkanism, maavärinad, kurrutused, murrangud, kivimite teke, süvikute teke, maakoore teke ja hävimine) laamade erinevatel servaaladel (ookeaniliste laamade eemaldumine, ookeanilise ja mandrilise laama pörkumine, kahe mandrilise laama pörkumine, kahe ookeanilise laama pörkumine) ning kontinentaalse rifti ja kuuma täpi piirkonnas;
4. teab vulkaanide tekkepõhjusi, levikut ning võrdleb neid kuju ja purske iseloomu järgi;
5. teab maavärinate tekkepõhjusi, levikut ja nende tugevuse mõõtmist Richteri skaala abil;
6. teab maavärinate ja vulkanismiga kaasnevaid nähtusi ning nende mõju keskkonnale, inimesele ja majandustegevusele;
7. teab kivimite liigitamist tekke järgi ja selgitab kivimiringet; tunneb ära lubjakivi, liivakivi, graniidi ja basaldi ning teab nende tähtsamaid omadusi ja toob näiteid kasutamisest;
8. analüüsib maavarade kaevandamisega (karjäärides ja allmaakaevandustes) kaasnevaid sotsiaalseid ja keskkonnaprobleeme;
9. teab maalihete tekkepõhjusi ja võimalikke tagajärgi;
Mõisted: litosfäär, astenosfäär, Maa tuum, vahevöö, mandriline ja ookeaniline maakoort, kurrutus, murrang, magma, laava, kiht- ja kilpvulkaan, aktiivne ja kustunud vulkaan, maavärin, epitsenter, mineraal, kivim, maak, tardkivim, settekivim, moondekivim, laamtektoonika, maalihe;

PEDOSFÄÄR

10. iseloomustab ja võrdleb keemilist ja füüsikalist murenemist, teab murenemise tähtsust looduses ja selle mõju inimtegevusele;

11. iseloomustab mulla koostist, ehitust (mullaprofiil) ja kujunemist sõltuvalt mullatekketeguritest: lähtekivim, kliima, reljeef, veerežiim, taimestik, loomastik, mulla vanus, inimtegevus;
 12. teab peamisi mullaprotsesse: leetumine, kamardumine, soostumine, gleistumine, sooldumine;
 13. iseloomustab mullatekketingimusi ja -protsesse tundras, okasmetsas, rohtlas, kõrbes ja vihmametsas;
 14. tunneb joonistel ja piltidel ära soostunud, leetunud, must- ja punamulla;
 15. teab mullaviljakuse vähenemist ja mulla hävimist põhjustavaid tegureid ja toob näiteid mulla kaitsmise võimalustest;
- Mõisted: murend, mullatekketegur, lähtekivim, mulla mineraalne osa, huumus, mineraliseerumine, mullahorisont, mullaprofiil, mulla veerežiim, leetumine, kamardumine, soostumine, gleistumine, sooldumine, erosioon, kõrbestumine;*

ATMOSFÄÄR

16. teab üldjoontes atmosfääri koostist ja kirjeldab joonise abil atmosfääri ehitust;
 17. selgitab joonise abil Maa kiirgusbilanssi;
 18. selgitab üldist õhuringlust (kagu- ja kirdepassaadid, parasvöötme läänetuuled, polaaralade kirde- ja kagutuuled, mussoonid);
 19. selgitab joonise abil õhu liikumist tsüklonis ja antitsüklonis ning nendega kaasnevaid ilmastikunähtusi. Selgitab joonise abil sooja ja külma frontide teket ning ilma muutumist sooja ja külma frontide üleminekul;
 20. teab kliimat kujundavaid tegureid ning analüüsib temaatiliste kaartide ja kliimadiagrammi abil etteantud koha kliimat;
 21. analüüsib kliima mõju teistele looduskomponentidele ja inimtegevusele;
 22. teab kasvuhooneefekti süvenemise, osoonikihi hõrenemise, happesademetega ja sudu tekkepõhjusi ning mõju keskkonnale, toob näiteid inimtegevuse mõjust atmosfääri koostisele;
- Mõisted: atmosfäär, troposfäär, ekvaator, polaar- ja pöörijooned, kiirgusbilanss, üldine õhuringlus, õhumass, õhurõhk, tsüklon, antitsüklon, soe ja külm front, mussoon, passaat, kasvuhoonegaas, kasvuhooneefekt, osoonikiht, happesademed, sudu;*

HÜDROSFÄÄR

23. teab vee jaotumist Maal: maailmameri ja siseveed (liustikud, põhjavesi, jõed, järved, sood) ning iseloomustab veeringet ja veeringe lülisid Maa eri piirkondades;
 24. iseloomustab kaardi ja jooniste abil Maailmamere veetemperatuuri ja soolsuse regionaalseid erinevusi ning selgitab erinevuste põhjusi;
 25. teab hoovuste tekkepõhjust, liikumise seaduspära ning selgitab hoovuste rolli Maa kliima kujunemisel;
 26. selgitab mere kuhjavat ja kulutavat tegevust järsk- ja laugrannikutel; toob näiteid inimtegevuse mõjust rannikutele;
 27. teab maailmamere reostumise põhjusi ja analüüsib selle mõju vee-elustikule, inimesele, majandustegevusele ja keskkonnale; põhjendab maailmamere kaitse vajalikkust;
 28. analüüsib jõgede äravoolu mõjutavaid tegureid, veedefitsiidi ja üleujutuste võimalikke põhjusi, tagajärgi ning majanduslikku mõju;
 29. selgitab põhjavee kujunemist (infiltratsiooni) erinevate tegurite mõjul ja toob näiteid põhjavee alanemise ja reostumise põhjustest ning tagajärgedest;
- Mõisted: veerežiim, maailmameri, rannaprotsessid, rannavall, järsk- ja laugrannik, jõgede*

äravool, valgla, infiltratsioon;

MAA KUI SÜSTEEM. KESKKONNA JA INIMTEGEVUSE VASTASMÕJUD

30. iseloomustab Maa sfääre (atmosfäär, hüdrofäär, litosfäär, pedosfäär, biosfäär) kui süsteeme ja toob näiteid nende vahelistest seostest;

31. toob näiteid inimtegevuse ja Maa sfääride vastastikuse mõju kohta;

32. selgitab skeemi abil lämmastiku- ja süsinikuringet;

33. toob näiteid ja analüüsib looduse ja ühiskonna vastasmõjusid kohalikul, regionaalsel ja globaalsel tasandil ning põhjendab ühiskonna jätkusuutliku ja säästva arengu vajadust;

Mõisted: Maa sfäärid, aineriing, geoloogiline aineriing, bioloogiline aineriing, veeringe, jätkusuutlik ja säästev areng;

MAAILMA ÜHISKONNAGEOGRAAFIA.

ÜHISKONNA ARENG JA GLOBALISEERUMINE

34. iseloomustab agraar-, industriaal- ja infoühiskonna majandust ja selle ruumilist korraldust;

35. teab riikide arengutaset iseloomustavaid näitajaid, võrdleb riike arengutaseme põhjal ja analüüsib erineva arengutaseme põhjusi;

36. teab maailma jagunemist arenenud ja arengumaadeks/Põhjaks ja Lõunaks ning selgitab erinevuste kujunemise põhjusi;

37. iseloomustab ja võrdleb kaartide ning statistiliste andmete abil riike, sealhulgas Eestit;

38. analüüsib kaartide ja teiste infoallikate abil etteantud riigi majanduse arengu eeldusi ja struktuuri;

39. iseloomustab rahvusvaheliste firmade osa kaasaegses maailmamajanduses ja toob näiteid rahvusvahelistest firmadest;

40. teab peamisi majandusorganisatsioone (WTO, Maailmapank, EL, NAFTA, ASEAN, OPEC) nende tegevusvaldkondi ja rolli maailmamajanduses, teab EL liikmesriike;

41. selgitab globaliseerumise olemust ja toob näiteid selle mõjust arenenud ja arengumaadele;

Mõisted: agraar-, industriaal- ja infoühiskond, arengumaa ja kõrgelt arenenud riik, geograafiline tööjaotus, rahvusvaheline firma, globaliseerumine, SKT, inimarengu indeks, majanduse struktuur, primaarne, sekundaarne ja tertsiaarne sektor;

RAHVASTIK JA ASUSTUS

42. teab maailma rahvaarvu, analüüsib maailma rahvaarvu kasvu põhjusi ja selle tagajärgi;

43. võrdleb temaatiliste kaartide ja statistiliste andmete abil rahvaarvu muutusi erinevates regioonides ja analüüsib muutuste põhjusi;

44. võrdleb sündimuse ja suremuse erinevusi arenenud ja arengumaades ning selgitab erinevuste peamisi põhjusi;

45. iseloomustab joonise abil demograafilise ülemineku etappe, seostades need etapi tüüpilise rahvastikupüramiidiga;

46. selgitab eri riikide näidetega rahvastikupoliitikat ja selle vajalikkust;

47. teab tänapäeva rahvusvaheliste rännete peamisi tõmbe- ja tõuketegureid, rändesuundi ning analüüsib rännetega kaasnevaid probleeme nii lähte- kui siirdemaale;

48. iseloomustab kaardi abil rahvastiku paiknemist mõnes etteantud piirkonnas ja selgitab taolise paiknemise põhjusi;

49. teab üldjoontes linnastumise kulgu ja erinevusi arenenud ja arengumaades;

50. toob näiteid linnastumisega kaasnevatest sotsiaalsetest- ja keskkonnaprobleemidest;

51. teab peamiste usundite: kristlus (katoliiklus, protestantism, õigeusk), judaism, islam,

hinduism, budism ja konfutsianism levikut ja sümboleid; toob näiteid usundite mõjust ühiskonnale;

Mõisted: demograafiline üleminek, traditsiooniline rahvastiku tüüp, kaasaegne rahvastiku tüüp, demograafiline plahvatus, rahvastiku vananemine, sündimus, suremus, iive, rahvastikupoliitika, migratsioon, linnastumine, eeslinnastumine, ülelinnastumine, tööhõive struktuur, tööpuudus, usund;

PÕLLUMAJANDUS, KALANDUS JA TOIDUAINETETÖÖSTUS

52. analüüsib infoallikate abil looduslike ja majanduslike tegurite mõju põllumajandusele etteantud kohas/riigis;

53. iseloomustab põllumajandusliku tootmise vorme: segatalu, hiigelfarm, ekstensiivne teraviljatalu, rantšo, istandus ja teab nende levikut;

54. teab oluliste kultuurtaimede: nisu, mais, riis, kohv, tee, suhkruroog ja puuvill peamisi kasvatuspiirkondi ja eksportijaid;

55. iseloomustab etteantud infoallikate abil riigi põllumajanduse ja toiduainetööstuse arengueeldusi ning arengut;

56. toob näiteid ekstensiivse ja intensiivse põllumajandusega kaasnevatest keskkonnaprobleemidest;

57. teab maailma tähtsamaid kalapüügipiirkondi ja põhjendab nende kalarikkust;

58. iseloomustab kalanduse vorme: rannikupüük, ookeanipüük, kalakasvatus ja toob näiteid riikidest, kus need vormid on tüüpilised;

59. analüüsib muutusi maailma kalanduses ning selgitab muutuste peamisi põhjusi; teab suuremate püügimahtudega riike;

60. selgitab kalavarude vähenemise põhjusi ja toob näiteid kalandusega seotud keskkonnaprobleemidest;

Mõisted: vegetatsiooniperiood, ekstensiivne ja intensiivne põllumajandus, ökoloogiline ehk mahepõllumajandus, omatarbeline ja kaubaline põllumajandus, põllumajanduse spetsialiseerumine, rannikupüük, ookeanipüük, kalakasvatus, ülepüük;

METSAMAJANDUS

61. teab maailma metsarikkamaid piirkondi/riike; iseloomustab üldjoontes peamisi metsatüüpe (parasvöötme okas- ja lehtmetsad, kuiva lähistroopika metsad, niiske lähistroopika metsad, ekvatoriaalsed vihmametsad);

62. teab metsade majandamise põhimõtteid ning iseloomustab arenenud ja arengumaade metsamajandust;

63. teab peamisi puidu ja puidutoodete kaubavoogusid;

64. selgitab metsamajanduse ja puidutööstusega seotud keskkonnaprobleeme;

Mõisted: metsatüüp, metsamajandus, metsasus, puiduvaru, puidu juurdekasv, arvestuslank;

ENERGIAMAJANDUS

65. teab erinevaid energiaressursse ning selgitab nende kasutamise eeliseid ja puudusi, sealhulgas keskkonnaprobleeme;

66. analüüsib joonise abil muutusi maailma energiamajanduses;

67. teab maailma tähtsamaid energiavarade (nafta, maagaas, kivisüsi) kaevandamis /ammutamist-, töötlemis- ja tarbimispiirkondi;

68. teab maailma suurimaid hüdroenergia ja tuumaenergia tootjaid riike;

69. analüüsib etteantud infoallikate abil riigi energiaressursse ja nende kasutamist;

Mõisted: energiamajandus, fossiilne kütus, taastuvad ja taastumatud energiaallikad, energiakriis;

TÖÖSTUS JA TEENINDUS

70. iseloomustab tööstusettevõtete tootmiskorraldust ja paigutusnihkeid infoajastul alumiiniumi- ja rauametallurgia, masina- ja rõivatööstuse näitel;
71. teab peamiste metallimaakide (rauamaak ja boksiit) tähtsamaid kaevandamis- ja töötlemispiirkondi / riike;
72. teab kõrgtehnoloogiliste ettevõtete ja teadusparkide paigutust mõjutavaid tegureid;
73. teab teenuste liigitamist ja teenuste osatähtsuse kasvu põhjusi ning seotust majanduse arengutasemega;
74. analüüsib erinevate veondusliikide eeliseid ja puudusi ning transpordi mõju teistele majandusharudele;
75. analüüsib temaatiliste kaartide abil etteantud riigi transpordigeograafilist asendit;
76. teab maailmakaubanduse peamisi veosuundi;
77. analüüsib etteantud andmete põhjal riigi ekspordi ja impordi struktuuri ja selle mõju riigi majandusele;
78. toob näiteid side arengust ja selle mõjust maailmamajandusele;
79. teab turismi ja puhkemajanduse arengutendentse ja seoseid teiste majandussektoritega;
80. analüüsib etteantud infoallikate abil riigi/regiooni turismimajanduse arengueeldusi;
81. toob näiteid maailma tuntumatest turismipiirkondadest ning analüüsib turismi mõju massiliselt külastatavatele piirkondadele.

Mõisted: kõrgtehnoloogiline tootmine, teaduspark, tootmise spetsialiseerumine, rahvusvaheline tööjaotus, isiku-, äri- ja avaliku sektori teenused, logistika, kohalikud ja kaugveod, transiitveod, mugavuslipp, positiivne ja negatiivne kaubandusbilanss;

KAARDIÕPETUS

82. analüüsib suuremõõtkavalise kaardi abil pinnamoe, veestiku, taimkatte, maakasutuse, teede ja asustuse vahelisi seoseid ja inimtegevuse võimalusi;
83. analüüsib üldgeograafiliste ja temaatiliste kaartide abil etteantud piirkonna loodusolusid ja nende mõju inimtegevusele;
84. teab järgmisi geograafilisi objekte ja oskab märkida need kontuurkaardile:
 - Mered ja lahed: Läänemeri, Põhjameri, Barentsi meri, Vahemeri, Must meri, Punane meri, Kariibi meri, Jaapani meri, Mehhiko laht, Guinea laht, Pärsia laht, Hudsoni laht;
 - Kanalid: Panama, Suessi, Kieli;
 - Väinad: Taani väinad, Inglise kanal e. La Manche, Gibraltar, Bosporus, Dardanellid, Beringi, Magalhaesi;
 - Saared ja saarestikud: Suurbritannia, Iiri, Island, Kreeta, Küpros, Sitsiilia, Sardiinia, Korsika, Gröönimaa, Kuuba, Madagaskar, Sri Lanka, Sumatra, Jaava, Kalimantan, Uus-Guinea, Jaapan, Uus-Meremaa;
 - Poolsaared: Skandinaavia, Jüüti, Apenniini, Pürenee, Balkan, Araabia, Hindustani, Indo-Hiina, Korea, Labradori;
 - Mäestikud: Skandinaavia, Alpid, Apenniinid, Püreneed, Uural, Kaukasus, Himaalaja, Kordiljeerid, Apalašid, Andid, Kaljumäestik, Suur Veelahkmeahelik, Atlas;
 - Mägismaad: Tiibet, Brasiilia, Etioopia;
 - Tasandikud: Ida-Euroopa lauskmaa, Lääne-Siberi lauskmaa, Induse madalik, Gangese

madalik, Kaspia alamik, Suur-Hiina tasandik, Mississippi madalik, Suurtasandik, Kesktasandik, Amazonase madalik, Kesk-Siberi kiltmaa, Mehhiko kiltmaa, Ida-Aafrika kiltmaa, Sahara kiltmaa;

- Jõed: Rein, Doonau, Volga, Jangtse, Huanghe, Indus, Ganges, Mississippi, Amazonas, Niilus, Kongo;
- Järved: Saimaa järvistu, Vänern, Laadoga, Kaspia, Araal, Baikal, Suur Järvistu, Victoria, Tanganjika;
- Riigid: kõik Euroopa riigid ja pealinnad;
Aasias: Türgi, Jaapan, Hiina, Venemaa, Mongoolia, India, Bangladesh, Indoneesia, Tai, Pakistan, Afganistan, Iraan, Iraak, Saudi - Araabia, Iisrael;
Ameerikas: Kanada, USA, Mehhiko, Brasiilia, Argentina, Tšiili, Peruu, Boliivia;
Aafrikas: Egiptus, Liibüa, Alžeeria, Maroko, Sudaan, Tansaania, Kenya, Kongo DV, LAV.
+ Austraalia, Uus-Meremaa.

Mõisted: üldgeograafiline ja temaatiline kaart, suure- ja väikesemõõtkavaline kaart, horisontaal, isotherm;

NÕUANDEID EKSAMIKS ETTEVALMISTUMISEL

1) Eksami eduka sooritamise esmaseks eelduseks on pidev süsteemne ja mõtestatud õppetöö.
2) Enne eksamit tuleb kindlasti läbi vaadata ja läbi mõelda kõik 84 kordamiseks mõeldud teemat, mis käesolevas juhendis on esitatud pealkirja all: “ÕPILASED PEAVAD EKSAMIL TEADMA JA OSKAMA JÄRGMIST.”

3) Oluline on harjutada järgmisi oskusi:

- erinevatel infoallikatel (kaardid, joonised, tabelid, diagrammid, pildid, tekst jms) esitatud info analüüsimine, seoste leidmine, järelduste, üldistuste ja otsustuste tegemine;
- geograafia mõistete kasutamine;
- seaduspärasuste tundmine;
- geograafiateadmiste rakendamine;
- võrdlemine;
- teabe õigsuse hindamine;
- prognooside ja hüpoteeside esitamine.

Selleks, et nimetatud oskusi arendada, on soovitatav lahendada võimalikult mitmekesiseid ülesandeid, mis nõuavad eelnimetatud oskuste rakendamist. Harjutamiseks sobivad 2003. - 2008. a riigieksami ülesanded. Nimetatud ülesandeid lahendades peate aga arvestama sellega, et need ei kata kogu eksami temaatikat, vaid annavad võimaluse eksamil nõutavaid oskusi harjutada.

ÕPPEMATERJALID

Maailma ühiskonnageograafia

1) Mare Ainsaar, Heli Müristaja, Allan Nõmmik, Garri Raagmaa, Jüri Roosaare, Rait Roosve, Vaike Rootsmaa, Ene Saar. *Maailma ühiskonnageograafia gümnaasiumile*. Eesti Loodusfoto, 2003.

2) Ülle Liiber, Vaike Rootsmaa, Ene Saar, Maia Uiho. *Maailma ühiskonnageograafia töövihik gümnaasiumile*. Eesti Loodusfoto, 2003.

3) Sulev Mäeltsemees. *Maailma ühiskonnageograafia gümnaasiumile* 1.osa. AS BIT, 2003.

4) Sulev Mäeltsemees. *Maailma ühiskonnageograafia gümnaasiumile* 2.osa. AS BIT, 2005.

Üldmaateadus

5) Tiit Hang, Jaak Jaagus, Arvo Järvet, Arno Kanal, Juho Kirs, Ülo Mander, Tõnu Oja, Ivar Puura, Jüri Roosaare. *Üldmaateadus gümnaasiumile*. Eesti Loodusfoto, 2004.

6) Ülle Liiber, Vaike Rootsmaa, Ene Saar, Arvo Järvet, Maia Uiho. *Üldmaateadus*

gümnaasiumile. Töövihik. Eesti Loodusfoto, 2004.

7) Margus Harak, Jaan Jõgi, Are Kont, Liisa-Kai Pihlak, Jaan-Mati Punning, Urve Ratas, Reimo Ravis. *Üldmaateadus gümnaasiumile*. AS BIT, 2003.

Atlased

9) *Kooliatlas*. Otava, Keuruu, Soome 1995.

10) *Maailmaatlas 2003*. Jana Seta, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2003.

11) *Eesti atlas*. Koostaja Raivo Aunap. Avita, TÜGI, 2007.

Lisamaterjalid

12) Anne Allpere. Väike inimgeograafia ning ühiskonnateaduste oskussõnastik. AS BIT, 2003

13) Lea Koppel. *Harjutusülesandeid geograafia riigieksamiks*. Argo, 2007.

15) *Õpilase geograafiasõnastik*. Koostanud Liisa-Kai Pihlak. Koolibri, 2002.

16) Helle-Mai Pedastsaar, Tiia Pedastsaar. Geograafia mõisted 7.- 9. klassile. Eesti-vene-eesti sõnastik. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005